

اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

۱۱۸۲۲۲

دانشگاه قم

دانشکده الهیات

پایان نامه کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی فقهی آیات الاحکام حج^۳ از دیدگاه مذاهب خمس

استاد راهنما

دکتر سید یوسف علوی وثوق

استاد مشاور

دکتر سید محمد جواد وزیری فرد

نگارنده

ظاهره رحیمیان یگانه

بهار ۱۳۸۲

۱۳۸۸/۷/۴
از اطلاعات مدرک علمی ایران
تسلیت برارک

۱۱۸۳۲۲

تاریخ: ۸۷/۷/۲۱

شماره: ۱۱، ۴۳۵

پیوست:

« صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد »

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر «عجل الله تعالی فرجه الشریف»

جلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد خانم: طاهره رحیمیان یگانه رشته: فقه و مبانی حقوق اسلامی
تحت عنوان: بررسی فقهی آیات الاحکام حج از دیدگاه مذاهب خمس
با حضور هیأت داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ: ۸۷ / ۷ / ۲۰ تشکیل گردید.
در این جلسه، پایان نامه با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد ۱۸ با
حروف **همیده**
با درجه: عالی بسیار خوب خوب قابل قبول دریافت نمود.

نام و نام خانوادگی	سمت	مرتبه علمی	امضاء
آقای سیدیوسف علوی و ثوقی	استاد راهنما	استادیار	
آقای سیدمحمدجواد وزیری فرد	استاد مشاور	استادیار	
آقای محمدابراهیم ایزدخواه	استاد ناظر	استادیار	
آقای علیرضا ابراهیمی	استاد ناظر	مربی	
آقای عسکر دیرباز	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی	استادیار	

رئیس امور آموزش و تحصیلات تکمیلی
نام و امضاء:

معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده

نام و امضاء:

نشانی:

قم، جاده قدیم اصفهان،

دانشگاه قم

کدپستی: ۳۷۱۶۱۴۶۶۱۱

تلفن: ۲۸۵۳۳۱۱

دورنویس:

معاونت آموزشی ۲۸۵۵۶۸۴

معاونت اداری ۲۸۵۵۶۸۶

معاونت دانشجویی ۲۸۵۵۶۸۸

تقدیم به:

آن سفر کرده که صد قافله دل همزه اوست، امام انس و جان حضرت ولی عصر (عج) که با آمدنش همه هستی بهار خواهد شد.

به آستان کریمه اهل بیت حضرت فاطمه معصومه (سلام الله علیها) که همواره وجودش راه گشای مشکلاتم بوده است. او که دستم را گرفت و مرا کریمانه بر سر سفره لطف و عنایتش نشاند و توفیق همجواری با آستان جنت مکانش را به من ارزانی داشت.

به دو نعمت بی بدیل زندگیم:

آنان که ناتوان شدند تا من به توانائی برسم، موهایشان سپید شد تا من در اجتماع رو سپید شوم و عاشقانه سوختند تا روشنگر راهم باشند، گرمابخش وجودم پدر و مادر.

به رسم قدردانی و تشکر

حقیقت هستی حضرت رب العالمین را سپاس که بر بنده خویش منت نهاد و به دیده رحمت به وی نگریست و توفیق قدم نهادن در مسیر علم و دانش را عطا فرمود.

پس از حمد و ثنای خداوند متعال که الطاف کریمانه و خاصه‌اش از آغاز تا پایان این نوشتار مشمول حال نگارنده بود، از تمام کسانی که به نحوی در تدوین این رساله مرا یاری کردند تشکر و سپاسگذاری می‌کنم.

سپاسگزار زحمات خالصانه اساتید بزرگوار راهنما و مشاور جناب آقایان «دکتر سید یوسف علوی وثوق و دکتر سید محمد جواد وزیری فرد» هستم، به ویژه نسبت به راهنمائی‌های عالمانه و مشفقانه ایشان که توأم با متانت و صبر و اافر بود. سلامتی و توفیق این دو بزرگوار را از درگاه ایزد منان مسئلت دارم.

تقدیر ویژه و خالصانه خویش را به دو نعمت بی‌بدیل زندگی‌ام تقدیم می‌دارم: پدر بزرگوار و مهربانم که اسوه پایداری و معنا و مفهوم زندگی من است. هم او کوشید تا بیاسایم و رنج کشید تا بیارامم، صبر و بردباریش تکیه گاهم، وجود و ایمانش افتخارم. در پاسخ به سختی‌های بی‌پایانش متاعی برای عرضه نخواهم یافت جز فرود آوردن سر تعظیم در پیشگاه او و بوسه افتخار بر دستان مهربانش.

مادر صبور و مهربانم، آن اسوه صداقت که دعای خیر توشه راهم ساخت، آن سرچشمه جوشان محبت، هم او که زلال نگاهش تفسیر پاکی‌ها و گرمای عشقش صادق‌ترین تعبیر آفتاب است، او که شعله مهر و عاطفه‌اش هرگز فرو کش نمی‌کند و سردی هر کدورت را با دستان گرمش می‌زداید. گلستان وجودشان از گلهای بهاری لبریز و از باد خزان دور باد.

از برادر و خواهران عزیزم که با شکیبائی خود در دوران تحصیل، همواره مشوق و یار و همراهم بودند.

عمر با عزت، سلامتی و توفیق روز افزون همه این بزرگواران را از خداوند متعال مسئلت

دارم.

چکیده

قرآن نخستین و مهم‌ترین منبع استنباط فرامین شرع می‌باشد. در این تحقیق آنچه آیات احکام حج نسبت به آن نص بوده و یا مُشعر به آن است از دیدگاه فقهای امامیه و اهل سنت بررسی شده است. طبق نظر فقهای امامیه و اهل سنت با استناد به آیه ۹۷ سوره آل عمران، انجام حج در صورت حصول شرائط واجب است، اما در اینکه منظور از «سبیل و استطاعت» چیست بین فقها اختلاف نظر وجود دارد. فقهای امامیه و حنبلیه متفق القولند به دلیل اجماع وجوب حج فوری است و دلیل این فوریت آیه قرآن نیست، اما شافعیه و مالکیه حج را واجب فوری نمی‌دانند فقهای امامیه و شافعیه با استناد به آیه ۱۹۶ سوره بقره، عمره را نیز مانند حج در صورت حصول شرائط واجب می‌دانند، اما حنفیه و مالکیه عمره را سنت موکد می‌دانند و معتقدند این آیه دلالتی بر وجوب عمره ندارد، حنبلیه نیز عمره را فقط بر غیر اهل مکه واجب می‌دانند. به دلیل آیه ۱۹۷ سوره بقره، حج واجبی است که دارای وقت معین است اما عمره اختصاص به زمان معینی ندارد. با توجه به اختلاف نظراتی که در برخی موارد وجود دارد مثلاً با استناد به آیه ۲۹ سوره حج، طواف واجب است، فقهای امامیه طواف نساء را از طواف‌های واجب حج و عمره می‌دانند، اما از نظر فقهای اهل سنت این طواف تشریح نشده است نه به عنوان واجب و نه به عنوان مستحب. از دیدگاه فقهای امامیه، شافعیه مالکیه و حنبلیه عقد نکاح محرم به دلیل آیه ۱۹۷ سوره مائده، باطل است اما حنفیه نکاح در حال احرام را جایز دانسته است. اما بین فقهای مذاهب خمس در مورد انواع حج، وجوب سعی، وجوب طواف، وقوف در عرفات و مشعر و وجوب هدی و به طور کلی ارکان و اصول حج اتفاق نظر وجود دارد.

کلید واژه‌ها: فقه، آیات، احکام، حج، عمره

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۴	فصل اول: کلیات و مفاهیم
۵	۱- مسأله تحقیق
۵	۲- روش تحقیق
۵	۳- پیشینه تحقیق
۶	۴- پرسشهای تحقیق
۶	۵- اهداف تحقیق
۶	۶- محدوده تحقیق
۷	۷- ضرورت تحقیق
۷	۸- موانع و مشکلات تحقیق
۷	۹- اصطلاحات تحقیق
۷	۹-۱- فقه:
۹	۹-۲- آیات (آیه):
۱۰	۹-۳ احکام (حکم):
۱۰	۹-۴ حج:
۱۲	۹-۵ امامیه و اهل سنت

۱۴	فصل دوم: آیات وجوب حج
۱۵	مبحث اول: بحث تفصیلی در آیات حج
۱۵	گفتار اول: آیات ۹۶-۹۷ آل عمران و احکام مستفاد از آیه
۱۵	الف: آیه ۹۶-۹۷ آل عمران
۱۶	ب: احکام مستفاد از آیه
۲۰	گفتار دوم: آیات ۲۷-۲۹ سوره حج و احکام مستفاد از آیه
۲۰	الف: آیات ۲۷-۲۹ سوره حج
۲۰	ب: احکام مستفاد از آیه
۲۴	گفتار سوم: آیه ۲۵ سوره حج و احکام مستفاد از آیه
۲۴	الف: آیه ۲۵ سوره حج
۲۴	ب: احکام مستفاد از آیه
۲۶	مبحث دوم: انواع و شرایط وجوب حج
۲۶	گفتار اول: انواع حج
۲۷	الف: دیدگاه فقهای امامیه
۲۸	ب: فقهای اهل سنت
۲۸	گفتار دوم: شرایط وجوب حج
	گفتار سوم: بیان نظرات فقهای امامیه و اهل سنت در مورد شرایط وجوب حج و
۲۹	بالاخص شرط استطاعت
۲۹	الف: دیدگاه فقهای امامیه
۳۱	ب: دیدگاه فقهای اهل سنت
۳۵	گفتار چهارم: حکم تارک حج
۳۵	الف: دیدگاه فقهای امامیه: در خصوص حکم تارک حج
۳۶	ب: دیدگاه فقهای اهل سنت در خصوص حکم تارک حج
۳۷	گفتار پنجم: دلالت دلائل وجوب حج بر مره یا تکرار
۳۷	الف: دیدگاه فقهای امامیه
۳۸	ب: فقهای اهل سنت

- گفتار ششم: دلالت دلائل وجوب حج بر فوریت یا تراخی ۳۸
- الف: دیدگاه فقهای امامیه ۳۸
- ب: دیدگاه فقهای اهل سنت: ۳۹
- مبحث سوم: دیدگاه فقهای امامیه درباره وجوب حج و دلائل آنها ۴۰
- گفتار اول: دیدگاه فقهای امامیه ۴۰
- گفتار دوم: دیدگاه فقهای اهل سنت درباره وجوب حج و دلائل آنها ۴۱
- مبحث چهارم: دیدگاه فقهای امامیه و اهل سنت در خصوص وجوب عمره ۴۳
- گفتار اول: دیدگاه برخی فقهای امامیه ۴۳
- گفتار دوم: دیدگاه فقهای اهل سنت ۴۴
- مبحث پنجم: ایام حج ۴۶
- گفتار اول: دیدگاه فقهای امامیه ۴۶
- گفتار دوم: دیدگاه فقهای اهل سنت: ۴۶
- نتیجه گیری ۴۹
- فصل سوم: میقاتها و احرام** ۵۰
- مبحث اول: تعریف میقات و دیدگاه فقهای امامیه و اهل سنت ۵۱
- مبحث دوم: میقاتهای مکانی احرام ۵۳
- گفتار اول: دلائل میقاتهای مکانی ۵۳
- گفتار دوم: استثنائات احرام بستن قبل از میقات ۵۵
- دو استثناء برای احرام بستن قبل از میقات ۵۵
- مبحث سوم: میقات زمانی عمره مفرده ۵۶
- مبحث چهارم: اعمال عمره ۵۷
- گفتار اول: احرام ۵۷
- گفتار دوم: مستحبات احرام ۵۷
- گفتار سوم: واجبات احرام از دیدگاه علمای امامیه و اهل سنت ۵۷
- الف: واجبات احرام از دیدگاه فقهای امامیه ۵۷

- ب: واجبات احرام از دیدگاه علمای اهل سنت: ۶۰.....
- مبحث پنجم: محرمات احرام از دیدگاه امامیه و اهل سنت: ۶۵.....
- کفارات احرام ۶۸.....
- ۱- صید ۶۸.....
- ۲- هر گونه استمتاع از زنان و لو عقد آنان: ۷۰.....
- الف: عقد نکاح ۷۳.....
- ب: رجوع به زن ۷۵.....
- ۳- استمناء ۷۵.....
- ۴- فسوق ۷۶.....
- ۵- جدال ۷۶.....
- ۶- زائل کردن موی سر ۷۷.....
- ۷- ناخن گرفتن ۷۸.....
- ۸- روغن مالیدن ۷۹.....
- ۹- استعمال هرگونه بوی خوش ۸۰.....
- ۱۰- تظلیل (در سایه راه رفتن) ۸۱.....
- ۱۱- پوشانیدن سر ۸۱.....
- ۱۲- پوشیدن لباس مزین ۸۱.....
- ۱۳- پوشیدن زیور برای زینت بانوان ۸۲.....
- ۱۴- پوشاندن صورت ۸۲.....
- ۱۵- خارج کردن خون از بدن بصورت اختیاری ۸۳.....
- ۱۶- نگاه کردن در آئینه ۸۳.....
- ۱۷- سزمه کشیدن با مواد خوشبو ۸۴.....
- ۱۸- قطع کردن درختان حرم ۸۵.....
- ۱۹- کندن دندان ۸۶.....
- ۲۰- کشتن هوام ۸۶.....
- ۲۱- استعمال حنا برای زینت ۸۷.....
- ۲۲- لبس السلاح ۸۸.....

- ۲۳- پوشیدن لباس دوخته شده..... ۸۸
- ۲۴- پوشیدن کفش..... ۸۹
- نتیجه گیری فصل سوم:..... ۹۰
- فصل چهارم: طواف و سعی**..... ۹۱
- مبحث اول: آیه وجوب طواف و انواع آن**..... ۹۲
- گفتار اول: آیه وجوب طواف..... ۹۲
- معنی کلمه طواف:..... ۹۲
- گفتار دوم: انواع طواف..... ۹۴
- الف: طواف حج..... ۹۴
- ب: طواف عمره:..... ۹۶
- ج: طواف نساء:..... ۹۶
- مبحث دوم: شروط صحت طواف، واجبات و نماز طواف**..... ۹۹
- گفتار اول: شروط صحت طواف..... ۹۹
- الف: شرط طهارت از دیدگاه فقهای امامیه و اهل سنت..... ۹۹
- ب: ستر عورت..... ۱۰۰
- ج: مختون بودن از دیدگاه امامیه و اهل سنت..... ۱۰۱
- گفتار دوم: واجبات طواف..... ۱۰۱
- گفتار سوم: نماز طواف..... ۱۰۵
- الف: دیدگاه فقهای امامیه:..... ۱۰۵
- ب: دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۱۰۷
- مبحث سوم: آیه وجوب سعی و دیدگاه فقهای امامیه و اهل سنت**..... ۱۰۹
- گفتار اول: بیان آیه، احکام مستنبط از آیه و تبیین کلمه طواف در آیه..... ۱۰۹
- الف: آیه وجوب سعی:..... ۱۰۹
- ب: احکام مستنبط از این آیه:..... ۱۱۰
- ج: توضیح و تبیین کلمه طواف در آیه..... ۱۱۰
- گفتار دوم: دیدگاه فقهای امامیه و اهل سنت در خصوص واجبات سعی..... ۱۱۰

- ۱۱۰ الف - امامیه:
- ۱۱۱ ب - اهل سنت:
- ۱۱۱ گفتار سوم: واجبات سعی
- ۱۱۳ نتیجه گیری فصل چهارم
- ۱۱۴ فصل پنجم: منی، وقوف در عرفات و مشعر، هدی و خروج از احرام
- ۱۱۵ مبحث اول: وقوف در عرفات و مشعر
- ۱۱۶ گفتار اول: دیدگاه فقهای امامیه و اهل سنت در خصوص وقوف در عرفات
- ۱۱۶ الف: دیدگاه فقهای امامیه
- ۱۱۷ ب: دیدگاه فقهای اهل سنت
- ۱۱۷ گفتار دوم: دیدگاه فقهای امامیه و اهل سنت در خصوص وقوف در مشعرالحرام
- ۱۱۷ الف: دیدگاه فقهای امامیه
- ۱۱۸ ب: دیدگاه فقهای اهل سنت
- ۱۲۰ مبحث دوم: مناسک منی
- ۱۲۰ گفتار اول: رمی جمرات سه گانه:
- ۱۲۴ گفتار دوم: هدی
- ۱۲۴ الف: آیه و وجوب هدی
- ۱۲۴ ب: معنی هدی:
- ۱۲۵ ج: صفات هدی
- ۱۲۶ د: افرادی که هدی بر آنها واجب است.
- ۱۲۶ ه: ایام نحر
- ۱۲۷ و: مکان نحر
- ۱۲۹ ز: وجوب یا عدم وجوب نیت در ذبح یا نحر هدی
- ۱۳۰ ح: بررسی اشتراک چند نفر در یک قربانی
- ۱۳۲ ط: بدل قربانی
- ۱۳۵ گفتار سوم: حلق یا تقصیر
- ۱۳۵ الف: حلق

۱۳۶	ب: تقصیر.....
۱۳۷	۱- وجوب یا عدم وجوب تقصیر.....
۱۳۸	۲- مقدار تقصیر.....
۱۳۸	۳- مکان تقصیر.....
۱۴۰	مبحث سوم: خروج از احرام.....
۱۴۰	گفتار اول: بازگشت به مکه برای دو طوف [حج و نساء] و سعی.....
۱۴۰	گفتار دوم: بازگشت به منی.....
۱۴۱	گفتار سوم: حرمت اخراج از حرم.....
۱۴۱	گفتار چهارم: صدّ و احصار.....
۱۴۵	نتیجه گیری فصل پنجم:.....
۱۴۶	نتیجه گیری نهائی.....
۱۴۹	توصیه.....
۱۵۰	فهرست منابع.....

مقدمه

الحمد لله الذي جعل العرش مطافاً للملائكة الحافين و البيت المعمور في السماء مثلاً له للزائرين و جعل الكعبة في الارض مثلاً لهما لطائفين و العاكفين و صلى الله على جميع الانبياء و المرسلين و الائمة الهداة المهديين الذين هم خير الحاج و المعتمرين.

سپاس و ستایش مخصوص کسی است که اسلام را تشریح کرد و هر کس را که در آن وارد شود در امن و آسایش قرار داد و احکامش را مایه عزّ و نظام و کعبه بیت الحرام را حرم امن مقرر فرمود.

و سلام و دوزد بر پیامبر بزرگ اسلام حضرت محمد مصطفی (ﷺ) و بر عترت پاک و طاهرینش و صلوات بر یگانه منجی عالم بشریت حضرت ولی عصر (عج).

حج، قصد و آهنگ مقدس است. سیر انسان به سوی خدا و خلق است. گوئی یک سفر من الخلق الى الحق است و یک سیر من الحق الى الخلق.

تجلی روح است در جسم، نمایان گر توحید و نمایشگر عبودیت محض، اخلاص و گم گشتن قطره در دریاست هم وحدت است و هم کثرت.

حج، افکندن لباس ظاهر است و پوشیدن لباس تقوی، مبارزه با منیت و شیطان نفس است، مقابله با تزویر و رنگ، حج، آری گفتن به عبودیت است.

حج، بیعت با خدا و نفی تمام بیعت‌های غیر خداست.

حج، بعد مادی، سیاسی، اقتصادی، و معنوی، وجود انسان است.

اما هر عبادتی دارای برکات و آثار فراوانی است سفر عبادی و زیارتی حج نیز از این قاعده مستثنی نیست و اگر طبق برنامه صحیح انجام شود می‌تواند منشأ تحولات تازه‌ای در جوامع اسلامی گردد.

از جمله آثار فردی می‌توان تندرستی و وسعت رزق را نام برد که امام ششم (علیه السلام) از ابی عبدالله از علی بن الحسین (علیه السلام) می‌فرماید: حج و عمره را به جا آورید تا بدن شما صحت یافته و روزی شما وسیع شود.^۱

در فوائد دیگر حج می‌توان استجاب دعا را بیان کرد:

«امام صادق (علیه السلام): شخص حاج و معتمر، در سفر مکه مهمان خدا

است، اگر چیزی از خدا بخواهد به او عطا فرماید و اگر دعا کند مستجاب

می‌شود اگر شفاعت کند شفاعتش قبول می‌شود».^۲

این عبادت عظیم دارای ۴ بعد است:

۱- معنوی و اخلاقی ۲- اجتماعی ۳- سیاسی ۴- اعتقادی.

اما آنچه در این رساله مورد توجه قرار گرفته بررسی فقهی آیات احکام حج بصورت تطبیقی بین مذهب امامیه و مذاهب اهل سنت است.

قرآن مهم‌ترین سند حقانیت و اعتبار اسلام است که در کنار ارائه بهره‌های اعتقادی و اخلاقی برای هدایت انسان، راهنمای او در عرصه‌های فقهی و ارائه احکام فرعی نیز گشته است؛ بطور کلی در این باره بین مسلمین، بلکه همه کسانی که با تعالیم و آموزه‌های اسلام آشنا هستند اختلافی وجود ندارد. در واقع نزدیکترین منبعی که از خود شارع مقدس سرچشمه گرفته و مدرک عمده استنباطات فرامین شرع می‌باشد، آیات الهی است. از همان ابتدای نزول قرآن، مسلمین احکامی را درباره نماز و روزه و حج و جهاد و... با استناد به آیات قرآن پیش رو داشتند و با تدوین فقه به عنوان علم دست یافتن به احکام شرع از روی متون و

۱ - ابی جعفر محمد بن یعقوب بن اسحاق الكلینی الرازی، الكافی (تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۸ هـ. ق)، ج ۴، ص ۲۳۵.

۲ - زین الدین بن جبعی عاملی، وسائل الشیعه (قم: مؤسسه آل البیت (علیهم السلام)، لاجئ التراث، ۱۴۱۴ هـ. ق)، ج ۸، ص ۶۸.

منابع اصیل اسلامی، قرآن به عنوان نخستین و مهم‌ترین منبع از این منابع مورد استناد قرار گرفت و اهمیت قرآن در بین منابع فقه، موجب تمسک به آن در ابواب مختلف کتب فقه گردید. به طور کلی تعداد آیاتی که به بیان احکام فقهی می‌پردازد حدود ۵۰۰ آیه است. برخی از آیات فقهی قرآن در بردارنده احکامی است که به بیان مسائل حج می‌پردازد. محقق نیز در این تحقیق بر آنست تا آنچه آیات احکام حج نسبت به آن نص بوده و یا مشعر بدان است را از نظر فقهای امامیه و اهل سنت بررسی کند.

فصل اول:

کلیات و مفاهیم

۱- مسأله تحقیق

با وجود اینکه قرآن مهمترین منبعی است که از خود شارع مقدس سرچشمه گرفته و مدرک عمره استنباطات فرامین شرع می باشد اما هنگامیکه به نظرات فقها اعم از امامیه و اهل سنت مراجعه می کنیم می بینیم علیرغم اشتراکات، اختلافات کمابیش ظاهری هم بین این دو مذهب به چشم می خورد حال در پی آن هستیم که دریابیم چه علل و عواملی در بروز این اختلافات موثر بوده اند آیا تنها نحوه استدلال و استنباط از آیات موجب بروز این اختلافات شده یا نحوه استنتاج از روایات وارده و اجماع هم از عوامل بروز اختلاف است؟

۲- روش تحقیق

روش کار به صورت کتابخانه ای بوده است به این صورت که ابتدا یک تحقیق موضوعی در مذهب شیعه با استفاده از کتابهای معروف فقهی مثل الجواهر، ریاض المسائل، تذکره الفقهاء، تحریرالوسیله و... انجام گرفته و با بررسی کتب اهل تسنن مثل الام، بدائع الصنایع، کشف القناع و... و دیگر کتب فقهی اهل تسنن و شیعه تطبیق صورت گرفته است و به مباحث اختلافی مذاهب پرداخته شده است.

۳- پیشینه تحقیق

علیرغم اینکه هر یک از فقهای امامیه و اهل سنت، در مبحث آیات احکام حج کتابهایی تألیف کرده و در بعضی مسائل آن نظر مخالف و یا موافق گروه مقابل را ذکر کرده اند، که به عنوان مثال می توان به تذکره الفقهاء، الفقه علی المذاهب الخمسه، فقه تطبیقی و آیات الاحکام

تطبیقی اشاره کرد اما در عین حال، کتاب یا رساله‌ای که جامع نظرات هر دو مذهب باشد هنوز نوشته نشده است. لذا رساله حاضر بر آنست تا نظرات فقهای امامیه و اهل سنت را در باب فقهی حج، در محدوده آیات قرآن به صورت منسجم گردآوری کند.

۴- پرسشهای تحقیق

هر تحقیق نتیجه ایجاد سؤال در ذهن محقق و پاسخ به آن می‌باشد. نحوه پاسخ نیز بسته به سؤال ممکن است با عنوان خاصی در بخشی از تحقیق آورده شود و یا به دلیل خاصیت سؤال در طول تحقیق به آن پاسخ داده شود.

با این مقدمه برآنیم که بگوئیم سئوالات اصلی تحقیق عبارتند از:

۱- آیا در حکم ارکان و اصول کلی حج بین مذهب امامیه و مذاهب اهل سنت اختلاف نظر وجود دارد.

۲- آیا تمام مسائل حج با توجه به آیات قرآن پاسخ داده شده است یا اینکه سنت و اجماع هم در مسائل مربوط به حج پاسخگوست؟

۵- اهداف تحقیق

انجام پژوهشی علمی و دقیق که بتواند مورد استفاده کسانی قرار گیرد که به صورت تئوری یا عملی با مسأله حج در ارتباط هستند. قابل ذکر است که نحوه استدلال فقهاء در نتیجه‌گیری و حکمی که از آیات استنباط می‌کنند تأثیر مستقیم دارد.

۶- محدوده تحقیق

این تحقیق بنا ندارد که نظر تمامی فقهای امامیه را با نظر تمامی فقهای مذاهب اهل سنت تطبیق دهد. در عین حال سعی شده که در امامیه، نظر فقهای مشهور و نظر مشهور فقها را بیان کرده و اگر نظر مخالفی هم باشد ذکر کنیم.

موضوع حج، در تمام جوانبی که فقها بدان پرداخته‌اند مورد بررسی قرار نمی‌گیرد بلکه بررسی فقهی را بر محور موضوعات آیات حج خواهیم آورد.

۷- ضرورت تحقیق

از آنجا که قرآن، منبع اصلی و اولی استنباط احکام شریعت می‌باشد و اختلاف در برداشت از آیات، در حکم و نتیجه تأثیر به سزائی دارد، لذا این تحقیق بر آنست تا اختلافات و اشتراکات فقهی فقها را در کنار یکدیگر و به طور منسجم بیان کرده تا نتیجه گیری و قضاوت برای خواننده راحت‌تر باشد؛ ضمن آنکه می‌تواند به فهم بهتر از آیات کمک کرده و به نحوه صحیح‌تر استدلال و استنباط از آیات و روایات کمک کند.

۸- موانع و مشکلات تحقیق

از آنجا که این تحقیق به صورت تطبیقی تنظیم شده است سعی بر آن بود که نظر فقهای امامیه و اهل سنت را در هر موضوع به صورت جداگانه ذکر کنیم، اما در طول تحقیق به مسائلی برمی‌خوریم که فقط یکی از طرفین به آن قائل بوده و یا تنها یک گروه در مورد آن بحث کرده‌اند و این از جمله مشکلات اساسی در تنظیم این تحقیق بود.

۹- اصطلاحات تحقیق

۹-۱- فقه:

کلمه فقه در لغت به معانی زیر آمده است:

علم دین،^۱ علم به احکام شریعت، فهمیدن، خوب فهمیدن.^۲

اما کلمه فقه در اصطلاح به دو معنی وارد شده است:

الف: علم به احکام شرعیه فرعیه از روی ادله تفصیلیه.^۳

ب: مجموعه‌ای که مشتمل بر احکام و مسائل شرعی عملی (خواه قطعی باشد یا ظنی) و

۱ - خلیل ابن احمد فراهیدی، ترتیب کتاب العین، به تحقیق: مهدی مخزومی و ابراهیم سامرائی (قم: اسوه، ۱۴۱۴هـ. ق، ج ۳)، ص ۱۴۱۰.

۲ - راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن به تحقیق: صفوان عدنان داوودی (بیروت: دارالشامیه، ۱۴۱۲هـ. ق)، ص ۶۴۲. حسن بن زین الدین مکی عاملی، معالم الاصول، به تصحیح علی محمدی (قم: دارالفکر، چاپ دوم، ۱۳۷۴)، ص ۴۲.

۳ - محمدبن علی شوکانی، ارشاد الفحول الی تحقیق الحق من علم الاصول (مصر: مطبعة مصطفى البابي الحلبي، چاپ سوم، ۱۳۵۶هـ. ق، ص ۳).